Birkirkara u l-Inva

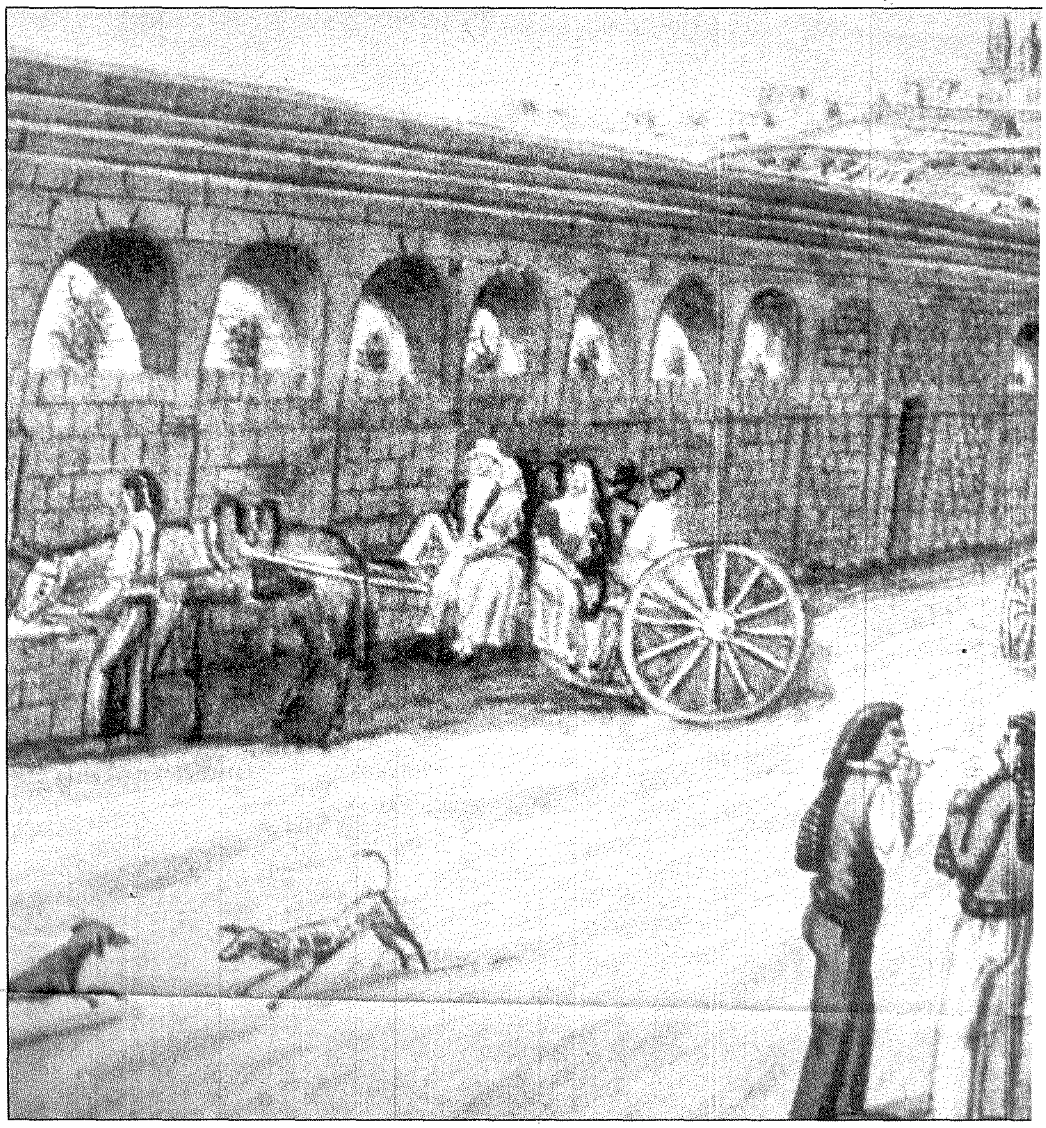

Dehra ta' l-akwadott ta' Wignacourt u l-ambjent tipiku tal-ħajja Maltija lejn il-qalba tas-sekli tmintax u dsatax.

Birkirkara qabel l-invażjoni tal-Franċiżi

DAK iż-żmien Birkirkara kellha popolazzjoni ta' madwar 4,000 ruħ, inklużi l-limiti jiġifieri mhux bit-tlett irħula, imma bl-inħawi kollha lejn il-baħar mill-Imsida sal-bajja ta' San Ġorġ u 'l ġewwa sa San Ġwann.

Ir-raħal kien prattikament dak li jitqies illum bħala ċ-ċentru storiku *village core:* bl-inħawi ta' Ħas-sajjied — Għar il-Ġobon u l-Għargħar (ta' B'Kara). Mill-bqija 'l fuq mill-wied barra parti żgħira fi Triq l-Imriehel — il-knisja l-qadima, sal-bieraħ kienet għadha barra r-raħal. Dak iż-żmien ukoll kien hawn fir-raħal għadd ta' djar kbar użati bħala villeġġatura ta' nies mill-ibliet.

Fost is-snajja' u l-ħidma tan-nies dik il-ħabta, ewlenija kienet il-biedja, l-aktar bit-tkabbir tal-qoton u xogħol relatat mal-qoton, inkluż l-insiġ. Imbagħad kien hemm ix-xogħol tal-fuħħar tat-trizza, ħwienet u negozji, bennejja, mastrudaxxi, ħajjata, ħaddieda, furnara, sajjieda u dawk li kienu jaħdmu fit-trasport bħal kalessiera, burdnara, psataż *(market boys).* Kien hemm ukoll xi professjonijiet meħtieġa bħal tobba, spiżjara, nutara u qassisin — naturalment il-Kolleġġjataa.

• Tmexxija

Bħal irħula oħra l-kavallieri kienu neħħew kull ħjiel ta' inizjattiva tal-Maltin f'dan il-qasam, ħlief nominalment: il-*connestabili* jew rappreżentanti f'dak li kien fadal mill-Kunsill Popolari jew *Università* medjevali ta' l-Imdina. Jikkmanda fil-fatt kien il-kaptan ta' l-armi, kavallier, li kien jinfluwenza dawn l-elezzjonijiet skond ix-xewqa tal-Granmastru.

Ma setax jonqos li bħall-bqija tal-Maltin, kienu mdejqin bil-Kavallieri, iżda ma nistgħux ngħidu fiż-żgur jekk kienx hemm Karkariżi mdaħħlin fil-konfoffa tal-kavallier Ransijat Bosredon u kavallieri oħra, speċjalment Franċiżi biex Malta tgħaddi f'idejn Napuljun u Franza. Dawn il-kavallieri, li kienu tista' tgħid ftaqru meta tilfu l-kommendi li kellhom fi Franza, kienu bdew jaraw kif jagħmlu biex jitħabbu mar-reġim rivoluzzjonarju, ħalli jiksbu pożizzjoni fl-istat il-ġdid, issa li l-Ordni ta' San Ġwann kien sieqU waħda fil-qabar.

U Malta, li fi kliem Napuljun stess kienet: l-aktar post fortifikat tajjeb fl-Ewropa, kellha tkun rigal mill-aqwa. Għax minkejja li għalihom Malta kienet stat sovran, il-Kavallieri dejjem baqgħu iħossuhom li jappartjenu għall-pajjiż ta' l-oriġini tagħhom, hekk li l-Granmastri dejjem kellhom biċċa xogħol iebsa jżommu l-paċi fl-Ordni meta s-slaten ta' Franza u Spanja kienu jkunu fi stat ta' gwerra.

Maltin imsieħbin fil-konfoffa kien hemm, iżda dawn kienu aktarx mill-klassi għolja u borgiża, li kienu qed jaspiraw li jilħqu aktar la darba l-Gvern jinbidel. Jista' jkun għalhekk li xi kbarat Karkariżi kienu fiha. Hemm għajdut ngħidu aħna li Napuljun saħansitra żar fid-dar tiegħu lil Vinċenzo Borg, Brared — lil Ġużè Muscat Azzopardi; lil Nazju Ellul — din setgħet kienet tradizzjoni orali fi żmien GMA... imma setgħet kienet biss finzjoni letterarja. Jingħad li Napuljun mar għand bosta nies fil-ftit jiem li dam f'Malta... jissemmew bosta avventuri wkoll mhux ta' natura militari.

• L-isbark tal-Franċiżi u Birkirkara

Fit-12 ta' April 1798, id-Direttorju Franċiż jagħti s-setgħa lil Napuljun biex jieħu Malta. Fid-9 ta' Ġunju, inqas minn xahrejn wara, Napuljun jasal qrib Malta fuq l-*Orient*, mal-bqija tal-qawwa navali Franċiżia, fi triqtu lejn l-Eġittu. X'ġara bl-iskuża ta' l-ilma m'hemmx għalfejn jerġa' jingħad hawn.

Sbieħ l-10 Ġunju 1798 beda l-isbark fi tliet postijiet f'Malta u ieħor f'Għawdex. F'Malta: San Pawl il-Baħar — lejn l-Imdina, il-Bajjiet ta' San Ġorġ u San Ġiljan — lejn Birkirkara taħt il-kmand tal-ġenerali Marmontu Lannes u lejn l-Imdina taħt Vaubois. It-tielet kolonna f'Marsaxlokk, lejn iż-Żejtun u l-Kottonera mmexxija minn Desaix.

Truppi minn dawn l-aħħar żewġ gruppi kellhom jaslu sal-fortifikazzjonijiet ta' madwar il-Port il-Kbir u aktar 'il ġewwa kellhom jaslu u jiltaqgħu ħdejn l-akwadott ta' Wignacourt, *landmark* f'nofs Malta li dak iż-żmien ma kinitx għadha mibnija bħal-lum u kważi twassal mill-Belt sa l-Imdina.

Milizzja Karkariża li kellha tilqa' għall-inżul f'San Ġiljan u f'San Ġorġ kienet immexxija minn Kavallier De Preville. Dan qatt ma ta l-ordni biex jisparaw fuq l-invażuri, la lill-artillerija tat-torrijiet jew tat-trunċieri u lanqas il-fanterija anzi beda jxejjer maktur abjad u mar jingħaqad magħhom fejn kien hemm ukoll kavallieri oħra.

Id-difensuri Maltin kellhom ftit skrataċ li jew ma kinux jaqblu ma' l-armi jew kellhom il-porvli mħallat bil-faħam jew ramel. Għalhekk il-milizjani Karkariżi u anki s-suldati tar-reġiment tal-*Cacciatori* ma kellhomx għajr jaħarbu.

Bla oppożizzjoni quddiemhom is-suldati Franċiżi ma damux ma waslu fuq Birkirkara li aktarx kien l-ewwel raħal li waqa' taħt idejhom. Bdew is-sakkeġġi, u ż-żeblieħ tan-nisa. Jingħad ukoll li dawn l-azzjonijiet twaqqfu fuq ordni ta' l-istess Napuljun wara talbiet li sarulu minn xi notabili lokali, l-aktar sinjuri mill-ibliet bil-villeġġatura fil-lokal, u li wħud minnhom laqgħu lilu u lil uffiċjali Franċiżi oħra fi djarhom. Jagħtik x'taħseb li wħud minn dawn, forsi dawk li ma kellhomx xi kariga tajba fis-servizz ta' l-Ordni kienu msieħbin ma' Ransijat u l-bqija. Fil-11 ta' Ġunju sar l-Armistizju u l-għada l-Kapitulazzjoni ta' l-Ordni.

• L-ordnijiet ta' Napuljun jew Subalterni tiegħu u Birkirkara

Ordni li ħareġ fit-13 ta' Ġunju kien jgħid li l-għada kellha ssir f'Birkirkara spezzjoni ta' l-ex reġimenti Maltin ta' l-Ordni bl-iskop li jimbarkawhom għall-kampanja ta' l-Eġittu. Fis-17 ta' Ġunju ħarġet ukoll l-ordni biex jimbarkaw lit-tfal subien ta' dawn, li kellhom 'il fuq minn għaxar snin. Fl-istess żmien, Vaubois beda jieħu ħsieb l-ingaġġar ta' baħrin fil-flotta Franċiża. Ma' dawn ukoll ikun hemm Karkariżi.

Fit-13 ta' Ġunju ħarġet ordni biex jitwaqqfu l-Municipalitajiet (Kunsilli Lokali). Birkirkara kienet tifforma l-ħames muniċipalità flimkien ma' Ħal Balzan, Ħal Lija, u H'Attard. Taħt din il-muniċipalità prattikament kienu reġgħu ngħaqdu t-territorji kollha tal-parroċċa fil-bidu tagħha. Girgor Gatt u Pietru Camenzuli żewġ Karkariżi, it-tnejn deskritti bħala proprjetarji, intagħżlu biex jiffurmaw parti mit-tmexxija tal-muniċipalità.

Fl-istess jum ħarġet il-proklama tas-soppressjoni ta' monasteri, jiġifieri li l-ordnijiet tar-reliġjużi jkollhom biss kunvent wieħed f'Malta. Biss għal Birkirkara dan kien ifisser ukoll li wara li diġà kienu għaddew 170 sena, kienet se tiġi soppressa l-Kolleġġjata Elenjana.

Fit-28 ta'Ġunju nħatru l-Imħallfin tal-Paċi għall-irħula. F'Birkirkara l-ewwel wieħed kien in-Nutar Benedittu Falzon. Iżda dawn inbidlu fit-8 ta' Lulju, u għal Birkirkara nħatar Rafel Krispin Xerri li ħalla l-kariga fit-13 ta' Lulju u nħatar minfloku Lorenzo Caruana fis-26 ta' Awissu.

Ġrajjiet wara t-tluq ta' Napuljun:

14 ta' Lulju 1798 — Festa tal-Libertà — Waqt ċelebrazzjonijiet li kienu qed isiru l-għada, 15 ta' Lulju, f'H'Attard, parti mill-muniċipalità ta' Birkirkara, inqala' ħafna storbju u ġlied hekk li kienet meħtieġa l-għajnuna militari biex jarrestaw lil dawk li kienu qalgħu l-inkwiet. Dan aktarx li kien ġlied bejn Franċiżi sostenituri tal-Franċiżi u Maltin oħra. Matul dak is-sajf kien hemm aktar rapporti ta' ġlied simili fi nħawi oħra tal-gżira.

Bdew jidhru sinjali ta' inċertezza u għaks, sintomi ġenerali mal-pajjiż kienu li beda jinħeba l-qoton. Din l-industrija li sa dan iż-żmien kienet kbira, bdiet tieqaf. Bdiet tieqaf ukoll l-esportazzjoni tal-materja prima u prodotti maħdum minnha. In-nies impjegati f'dan ix-xogħol bdew jitilfu posthom fil-fabbriki jew ix-xogħol li kien isir fid-djar stess.

In-nies bdew ibigħu id-deheb minħabba l-għaks li beda jinħass. Hekk setgħu jakkwistaw prezz tajjeb qabel ma dan jaqa' u jħallsu għall-ħtiġiet ta' ħajja qabel il-prezz ta' dawn jogħla wisq.

Saret taxxa fuq l-ilma li kien jittieħed mill-għejjun pubbliċi. Ir-riservi ta' l-ikel tal-gżira li kienu fi stat ħażin, ma kinux biżżejjed u minn dan il-mexxejja Franċiżi kienu konxji.

Kien hemm bosta rapporti ta' sgass u serq ta' porvli u munizzjon minn impostazzjonijiet militari bħat-torrijiet tax-xtut. Kien hemm ukoll ġlied, diżordni u tbeżżiegħ tal-pubbliku f'diversi rħula minn nies ta' kondotta ħażina, hekk li kellha tinħareġ ordni biex irġiel u ġuvintur ta' kondotta simili jinġabru u jittieħdu għal servizz furzat fuq bastimenti tal-gwerra Franċiżi.

Għall-bidu ta' Awissu, mal-ħitan bdew jidhru kitbiet anonimi kontra l-Franċiżi u dawk li jżommu magħhom, l-aktar fl-ibliet. Fid-dawl ta' l-inkwiet li kien jidher qed jiżdied fit-13 ta' Awissu l-Isqof ta' Malta, Vincenzo Labini ħareġ pastorali biex jikkalma lill-poplu.

Għalhekk il-qiegħa kienet bdiet tisħon sewwa meta fit-28 ta' Awissu waslet f'Malta l-aħbar tad-disfatta tal-qawwa Franċiża ta' Napuljun li kienet marret l-Eġittu, mill-qawwiet Ingliżi taħt Nelson fil-Battalja ta' Aboukir.

• Ifaqqa' l-Irvell tal-Maltin

Nhar il-Ħadd 2 ta' Settembru kien il-jum li fih kellhom jinbiegħu oġġetti mill-

ażjoni tal-Franċiżi

Philip Xuereb

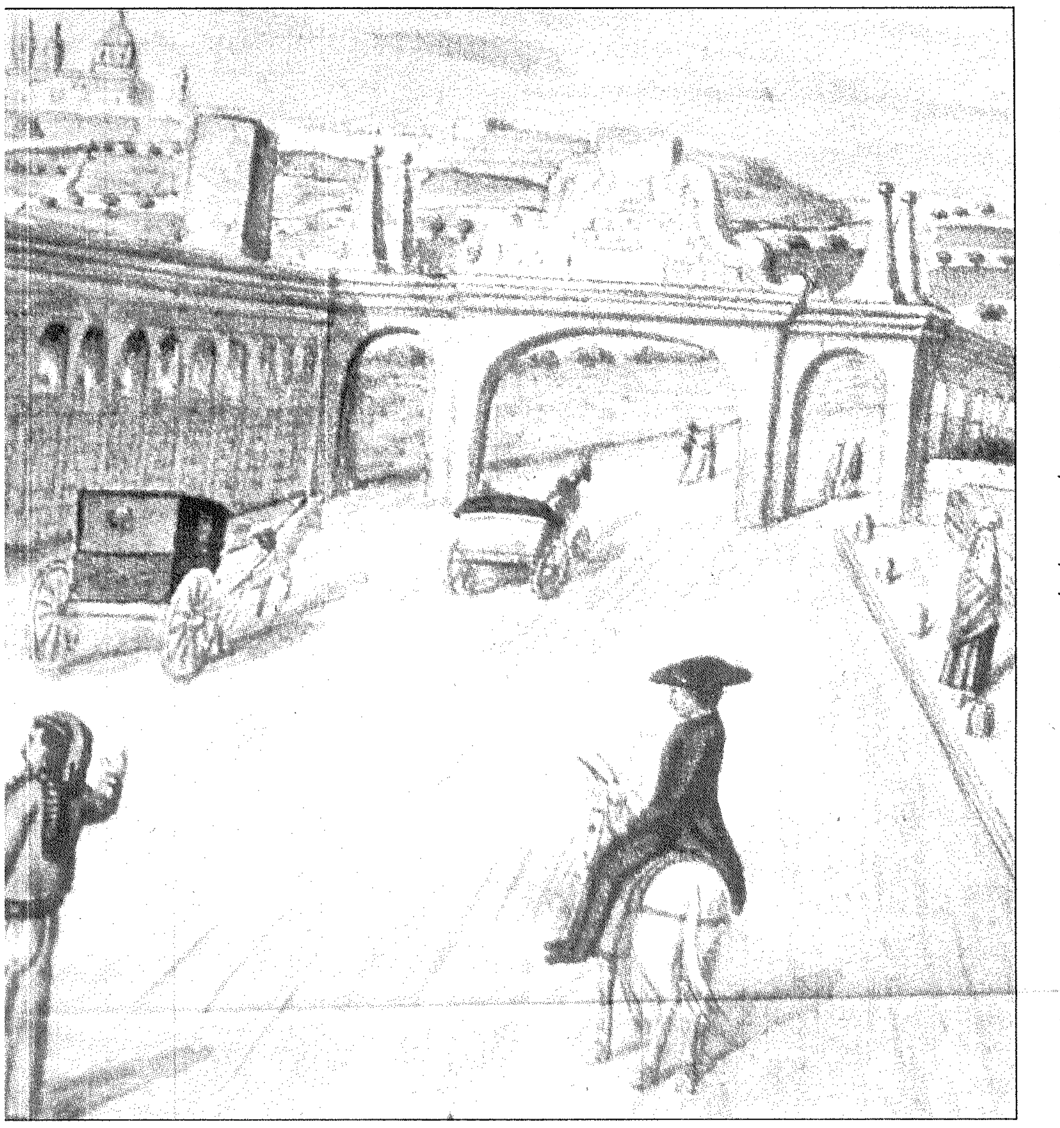

atax. Fl-inhawi 'l fuq mill-ark tal-Fleur de Lys sehhet il-ġliedà li tissemma fl-artiklu.

kunventi soppressi Ta' Ġieżu fir-Rabat u Tal-Karmnu fl-Imdina. Dakinhar Vincenzo Borg kien l-Imdina kmieni wara nofsinhar u niżel jaghti l-allarm f'Birkirkara u l-irhula qrib. Hu nhatar kap tal-Karkariżi, ghalkemm ċertu Wiġi Sillato, li kien minn Bormla iżda kellu villeġġatura f'Birkirkara, kien jikkontendi li ghall-ewwel il-Karkariżi kienu hatru lilu, billi fi żmien l-Ordni ta' San Ġwann kien kmandant fil-forti Rikażli ghalhekk seta' kellu ċerta esperjenza. Iżda wara ftit xhur, l-aktar wara l-elezzjonijiet ta' Frar 1799 dan Sillato ma baqax fil-kamp ta' Birkirkara, iżda mar fil-*headquarters* f'San Ġużepp.

Bil-lejl, bil-parir ta' Vincenzo Borg, attakkaw it-torrijiet u impostazzjonijiet militari ohra f'San Ġiljan u San Ġorġ biex jiehdu l-armi. Is-suldati Franċiżi jew inqatlu jew harbu lejn il-fortijiet Tignè u Manoel. Tliet kanuni li nqabdu mill-postijiet attakkati ttiehdu: wiehed fuq l-gholja tal-Gharghur (Kappara tal-lum), thares fuq il-Forti Manoel, wiehed f'Tas-Samra, il-Hamrun qrib ta' Atoċja, jghasses il-Bieb tal-Bombi, wiehed fuq l-Gholja ta' Kordin li thares fuq l-Isla u fuq id-difiżi avvanzati tal-Furjana, il-*Crown Horn Works* — fejn illum hemm l-uffiċċju tal-liċenzji.

Fit-3 ta' Settembru l-Imdina waqghet f'idejn l-insorti Maltin. Saret il-ġlieda li baqghet maghrufa bhala ta' l-Arkata l-Baxxa, fir-raba' ta' l-Indjana hdejn Farsons llum. Karkariżi, Mostin u Qriema laqghu truppa ta' suldati Franċiżi li kienu telghin jaghtu l-ghajnuna lil shabhom fl-Imdina. Il-Maltin kellhom biss 29 xkubetta li kienu hadu lis-suldati Franċiżi f'San Ġorġ. Ghall-bqija ghamel tajjeb il-ġebel tas-sejjieh. Inqatlu xi suldati Franċiżi ohrajn harbu lura lejn il-Belt. Iżda mietu l-ewwel Karkariżi f'din il-gwerra li kellha ddum sentejn: Anġlu Mallia u Ġanni Borg.

Nhar l-4 ta' Settembru saret l-ewwel laqgha bejn il-kapijiet u rappreżentanti ta' l-irhula. Billi tista' tghid kull rahal kien hatar kap ghalih inhasset il-htieġa li jkun hemm xi forma ta' ghaqda fit-tmexxija ta' dan l-isforz biex ikun verament unitarju. L-ewwel li wrew dal-hsieb kienu l-Prepostu ta' Birkirkara, Dun Pietru Pawl Micallef u l-Kan. Mikiel Dimech tal-Katidral, li kien delegat ta' l-Isqof Franċiż.

Il-laqgha saret fl-Imdina fejn in-nutar Manwel Vitale, li fil-bidu kien mahtur kmandant tar-Rabat u Had Dingli, inhatar il-kmandant ewlieni u l-kapijiet l-ohra kienu konfermati ghall-irhula taghhom u nghataw l-impostazzjonijiet tad-difiża biex isakkru lill-Franċiżi ġo l-ibliet. Vincenzo Borg deher f'din il-laqgha u kien konfermat bhala l-kap tal-battaljun tal-Karkariżi, li mieghu nghaqad ukoll dak tal-Mosta.

Mezzi ta' difiża tal-Maltin

Tista' tghid l-Maltin intefghu f'din il-ġlieda kontra suldati mharrġin u armati li kienu mdorrijin jirbhu kullimkien, bla ma kellhom xejn f'idejhom. Niftakru li l-Franċiżi kienu ghadhom kif ghamlu kull ma setghu biex iżarmaw lill-Maltin. Jerġa' l-hażniet ta' l-ikel kienu kollha f'idejn il-Franċiżi fl-ibliet.

Vincenzo Borg mal-Karkariżi u l-Mostin tista' tghid kellhom ir-responsabbiltà tad-difiża kollha tan-naha tat-tramuntana ta' l-ibliet: il-kosta tal-port ta' Marsamxett ghal San Ġiljan, San Ġorġ, Bahar iċ-Ċaghaq, il-bajjiet tas-Salina, San Pawl il-Bahar u l-Mellieha.

Vinċenzo Borg qabbad haddieda u mastrudaxxi jaghmlu l-lanez, ghax ma kellhomx xkubetti. Hadu ċ-ċomb mill-kanali ta' l-ilma ta' S. Anton biex jaghmlu l-balal ghal ftit armi li seta' kellhom. Sadanittant karkru xi kanuni u armi ohra li sabu mit-torri ta' Kemmuna, biex iqawwu l-pożizzjonijiet taghhom.

Ghall-bidu ta' l-imblokk Vincenzo Borg kellu 1,600 ruh fil-battaljun. Dawn, bhal fi bnadi ohra, aktar 'l quddiem tnaqqsu, saru speċi ta' *shift*, biex tkun tista' tkompli l-hidma, speċjalment fl-ghelieqi, halli jipproduċu l-ikel tant mehtieġ u anki minhabba l-htiġiet tal-familji.

Hadd ma jiċhad li l-isforz li kienu qed jaghmlu l-Maltin f'dan l-imblokk kellu jmur 'l hemm mil-limitazzjonijiet taghhom. Hekk htiġilhom jadottaw kull tattika possibbli inkluża dik tal-gwerra psikoloġika. Jinghad li biex Vincenzo Borg jaghti impressjoni lill-Franċiżi fil-Forti Manoel li kellu hafna nies armati ghad-dispożizzjoni tieghu, beda jdawwar l-irġiel bil-lasti ta' l-imdieri fuq spallithom madwar il-knisja rurali, dak iż-żmien ta' San Ġwann ta' l-Gharghar.

Bhalma kien qed isir fil-kampijiet l-ohra tal-Maltin, Borg beda wkoll il-bini ta' trunċieri biex isahhu l-qaghdiet li kienu hadu: Il-batterija maghrufa bhala t-twila fuq tal-Gharghar. Il-batterija ta' l-Imrabat — f'ras it-telgha mill-bajja ta' San Ġiljan. Il-batterija ta' Sqaq Kappara, tilqa' forti Manoel. Il-Batterija ta' Xindi fejn kien ukoll ir-razzett fejn Borg kellu l-kwartier tieghu. Il-Batterija ta' Ġemmuna li kienet tiddefendihom ghan-naha tal-bahar — Ta' Ġemmuna kien l-isem li bih kienu maghrufin l-inhawi tad-Dragunara u Paceville tal-lum. Il-Kmandant tal-Karkariżi ġieghel jinbnew ukoll daqs 400 metru ta' hitan hoxnin xi metru, b'bankina ghall-moskettieri u b'25 gardjola tal-ġebel fi nhawi lejn kien hemm bżonn.

Barra minn dan, ta' min ifakkar li matul il-kosta kien hemm ukoll dawn l-impostazzjonijiet militari li kienu saru fi żmien il-kavallieri: 10 torrijiet ta' l-ghassa: S. Ġiljan, S. Ġorġ, il-Madliena, Qalet Marku, l-Ghallis, il-Qawra, l-Imġiebah, l-Abjad, San Pawl il-Bahar, Ş. Agata (Torri l-Ahmar) u ta' Kemmuna, erba' trunċieri: Il-Qaliet, il-Qawra, Ta' Qassisu (Ghadira) Ta' Vandoma (Amier); seba' battterji (Bahar iċ-Ċaghaq, il-Qawra mat-torri, tnejn f'San Pawl il-Bahar fiż-żewġ nahat ta' ġewwa fix-Xemxija, il-Mistra, il-Marfa u l-Armier), Ir-ridott ta' Ximenes fis-Salina.

Biex iġorru l-armamenti li kienu akkwistaw mill-impostazzjonijiet ta' max-xtut, Borg kien ghamel karru ta' sahha li baqa' jintuża ghall-ġarr ta' kanuni, mill-battaljuni kollha, sakemm dam l-imblokk.

Biex l-imblokk kien jista' jitkompla, barra htiġiet militari kien hemm ukoll dawk tal-hajja ghalxiex wiehed jahseb. Ċensu Brared kien ukoll il-provveditur tal-battaljun, u biex jixtri l-ikel mehtieġ hareġ kemm minn flusu kif ukoll isselfef. Biss f'Jannar 1799 ghadd ta' Karkariżi ghonja rahnu ġidhom bhala garanzija biex ikunu jistghu jġibu affarijiet ta' l-ikel minn Sqallija.

Din l-ipoteka saret fl-4 ta' Jannar u fiha ffirmaw il-Prepostu Dun Pietru Pawl Micallef, ghadd ta' kanoniċi u qassisin, xi kjeriċi, it-tabib Pawlu Borg, l-Ispiżjar Ġan Battist Sciortino, In-Nutar Feliċ Grech u Ġan Battist Gauci, b'kollox 23.

Inhatru wkoll disa' min-nies bhala delegati biex iġibu l-ikel minn barra: hamsa kienu qassisin mill-istess lista, fosthom il-Prepostu, it-tabib, l-ispiżjar u żewġ notabili ohra mir-rahal, Franġisk Gauci u Girgor Gatt. Girgor Gatt kien l-istess wiehed li kien inhatar bhala wiehed mill-mexxejja tal-muniċipalità ta' Birkirkara li kienu waqqfu l-Franċiżi daqs xahrejn qabel. Dakinhar li beda l-irwell, il-Hadd 2 ta' Settembru kellu xi uffiċjali ghall-ikel fid-dar tieghu ta' Birkirkara... aktar tard wara l-imblokk u t-tkeċċija tal-Franċiżi meta kien reġa' ġie Alexander Ball jamministra lil Malta, u kien kisirha ma' Vincenzo Borg, kien hatar lil dan Girgor Gatt bhala Logutenent minfloku.

Dan kien il-mod u dawn kienu t-thejjijiet li ghamlu l-Karkariżi fl-isforz komuni ma' huthom il-Maltin l-ohra, biex iżommu lill-Franċiżi ghal sentejn shah imsakkrin fil-fortifikazzjonijiet ta' madwar il-portijiet ewlenin.

Bibljografija:

E B Vella — Storja ta' Birkirkara...(1934)

W. Hardman — A History of Malta During the Period of the French...(1909)

C. Testa — Maż-Żewġ nahat tas-Swar (1979-82)

D. Mifsud — Origine della Sovranità Inglese su Malta (1907)

E. Zammit — Birkirkara fis-Seklu XIX (1995)

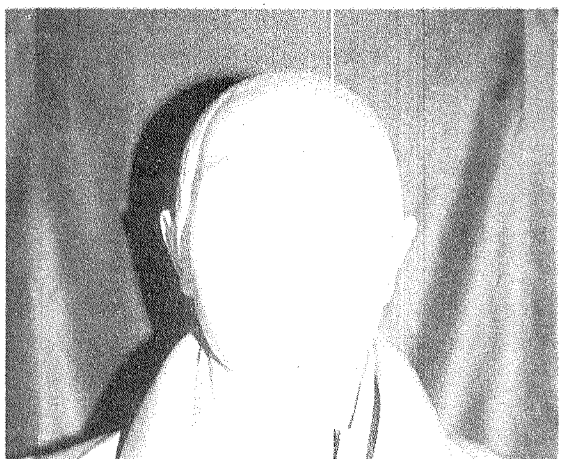

Vincenzo Borg Brared — Bust maghmul minn Salvu Psaila fl-Awla Kapitulari tal-Kolleġġjata S. Elena, Birkirkara.